

การก้าวข้ามวิกฤตการณ์ ความขัดแย้งครั้งสำคัญ ของสังคมไทย

โดย นางสาวทัศนีย์ สาทแก้ว

ผู้ช่วยนักวิจัย

ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

๑. ความสำคัญของปัญหา

หากพิจารณาวิเคราะห์วิกฤตการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย แบบองค์รวมแล้วจะพบว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีความทับซ้อนกันอยู่ หลายชั้น เพราะนอกจากจะเกิดจากการสะสมของความรุนแรงเชิงโครงสร้างทางสังคม (Structural Violence) ที่กดขี่ และทำให้ผู้คนรู้สึกแปลกแยกแบ่งแยกคนในสังคมออกจากกัน ผสานกับความรุนแรงทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) ที่ให้ความชอบธรรมกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงทางตรงแล้ว (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ๒๕๓๙: ๑๑๐) ชั้นต่อไปของปัญหายังถูกกดทับด้วย ปัญหาพัฒนาการและการขยายตัวของความขัดแย้งที่เจริญเติบโตควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์และเป้าหมายของการ

พัฒนาประเทศ (ฉันทนา บรรพศิริโชติ ๒๕๔๑:๑๖๖) อันเกิดจากการที่รัฐใช้กลไกทางเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนสถาบันต่างๆ ของประเทศเพียงกลไกเดียว จนทำให้ประชาชนในชนบท คนด้อยโอกาส และคนยากจนถูกขูดเยียดสถานะของการเป็น**คนชายขอบ**^๑ ของสังคมโดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่มีสิทธิ์เลือก^๒ ผนวกกับปัญหาการบริหารงานของรัฐแบบรวมศูนย์ ปัญหาประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ไม่มีประสิทธิภาพ และปัญหาทางด้านโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่ไม่เท่าเทียม สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ผสมรวมตัวกัน จนกลายเป็นวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยที่ไม่สามารถหาทางออกได้ และเมื่อประชาชนในชนบท คนยากจนและคนด้อยโอกาสไม่มีพื้นที่ให้ยื่นหยัดในสังคม ไม่ได้ได้รับความยุติธรรมในสังคมอย่างที่ควรจะเป็นและรัฐไม่สามารถแก้ปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง จึงก่อให้เกิดการประท้วง ดื้อแพ่ง หรือการขัดขืนอย่างสงบ (Civil Disobedience)^๓ จนถึงขั้นใช้กำลังและความรุนแรงในการเรียกร้องและคัดค้านอำนาจรัฐดังที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

^๑จาก <http://ednet.kku.ac.th/~autistic/article/05.doc> คนชายขอบเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีส่วนในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรและการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มคนชายขอบเหล่านี้น้อย ตัวอย่างของประชาชนชายขอบ ได้แก่ ชนกลุ่มน้อย สมัชชาคนจน ขาวนาขาวไร่ในชนบท และกลุ่มคนซึ่งอาศัยอยู่ในสลัม

^๒ การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ เรื่อง “ชนบทกับเมือง : จากความเหลื่อมล้ำสู่ความร่วมมือ” คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๓ พ.ค. ๒๕๕๒

^๓(อ้างอิงใน ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง ๒๕๕๐:๑๑) Civil Disobedience คือ การละเมิดกฎระเบียบหรือกฎหมายบางข้อที่ออกโดยอาศัย

อำนาจรัฐซึ่งถูกมองว่าไม่ชอบธรรมอย่างจงใจและเปิดเผย และด้วยสันติปราศจากความรุนแรง

ผู้เขียนมีทัศนคติต่อสถานการณ์ดังกล่าวว่า**เปรียบเทียบเหมือน** **เหรียญที่มีสองด้าน** ในเมื่อด้านหนึ่งคือสถานการณ์ความขัดแย้งที่เรื่อรังจนไม่อาจหาหนทางออกให้กับสังคม แต่หากเราพลิกเหรียญอีกด้านหนึ่งขึ้นมาดูเราจะพบว่า**มี** **ปรากฏการณ์เคลื่อนไหวของประชาชนในชนบทที่ต่างร่วมกัน** **สร้างพื้นที่สาธารณะให้เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองอย่าง** **แพร่หลาย** โดยที่ไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ แต่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนบทบาทสาธารณะ (Public Discourse) ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นและความต้องการของพวกเขาที่ไม่ใช่เป็นเพียงประเด็นการถกเถียงกันในเรื่องความขัดแย้งของสองฝ่ายทางการเมืองหรือสถานการณ์ทางการเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นบทบาทชนบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทยที่พวกเขาต้องการหรือ

สิ่งที่ประเทศไทยควรจะเป็นในมุมมองของพวกเขา (รายการเปลี่ยนประเทศไทย วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้คือโอกาสทองในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมและทำให้สังคมสามารถก้าวข้ามผ่านพันวิกฤติการณ์ความขัดแย้งนี้ไปได้ ดังคำกล่าวของ (Johan Galtung 2007:3) ที่กล่าวว่า **“ความขัดแย้งนั้นเป็นทั้งผู้ทำลายและผู้สร้าง กล่าวคือ อาจก่อให้เกิดอันตรายทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะอาจลุกลามเป็นความรุนแรง แต่กระนั้น ความขัดแย้งยังเป็นโอกาสทองในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้เช่นกัน”** เราพร้อมที่จะร่วมกันพลิกเหรียญอีกด้านหนึ่งนั้นขึ้นมาแล้วหรือยัง? เป็นคำถามที่ผู้เขียนต้องการจะสะท้อนให้สังคมได้รับรู้ และร่วมกันสร้างทางเลือกที่สามให้กับสังคมในการร่วมกันแปรเปลี่ยนวิกฤติการณ์ของประเทศชาติสู่การสร้างโอกาสครั้งประวัติศาสตร์ของประเทศให้ก้าวพ้นลวงผ่านความขัดแย้งที่ได้สร้างรอยบอบช้ำ และบาดแผลให้กับประเทศไทยอย่างแสนสาหัส

กองทัพในฐานะเป็นหนึ่งในเครื่องมือในการดำเนินงานทางการเมืองที่สำคัญของรัฐ ควรมีบทบาทในการรณรงค์และสนับสนุนให้มีการเปิดพื้นที่สาธารณะ ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและความต้องการของพวกเขาในการสร้างสังคมไทยที่พวกเขาต้องการอย่างเสมอภาคและทั่วถึง พร้อมกับการบูรณาการร่วมกัน

ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ สื่อมวลชน องค์กรต่างๆ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะต้องเกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างความเข้มแข็งของภาคพลเมืองด้วยการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกชนชั้นสามารถเข้าถึงได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ผสานกับการหล่อหลอมจิตสำนึกร่วม (Public Mind) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และการให้ความรู้ ความเข้าใจสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองอย่างทั่วถึงผ่านกระบวนการทางสังคมในชุมชน

อันจะนำมาสู่ การเกิดคุณลักษณะของพลเมือง (Civic Character) ที่สังคมไทยมุ่งหวัง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของ**พลเมืองที่มีความรู้** (Civic Knowledge) **พลเมืองที่มีทักษะ** (Civic Skill) และ**พลเมืองที่มีคุณธรรม** (Civic Virtue) (พรพรรณ ปรียากร ๒๕๕๓:๒) อันจะนำมาสู่การเกิดคุณธรรมของความเป็นพลเมืองที่สังคมไทยมุ่งหวังได้ในที่สุด ซึ่งสิ่งต่างๆนี้จะช่วยให้สังคมไทย

สามารถก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่การขับเคลื่อนสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ประชาชนต้องการและเป็นสังคมที่ภาคประชาชนมีความเข้มแข็งได้อย่างแท้จริง

๒. ความขัดแย้งในสังคมไทย : ใครคือผู้กำหนด?

ความขัดแย้งเป็นเรื่องของธรรมชาติเราไม่อาจมุ่งหวังให้สังคมปลอดจากความขัดแย้งโดยเฉพาะเมื่อสังคมนั้นต้องเผชิญกับการพัฒนาใหม่ๆ ฉะนั้นเป้าหมายจึงไม่ได้มุ่งไปสู่สังคมที่ปราศจากความขัดแย้ง แต่สังคมจะต้องมีศักยภาพที่ค้นหาธรรมชาติอีกด้านหนึ่งของตัวเอง อันได้แก่ความร่วมมือ ความเอื้ออาทรและมนุษยธรรม เพื่อป้องกันหรือลดเงื่อนไขความขัดแย้งลง และฝ่าข้ามความขัดแย้งนั้นไปได้อย่างสันติ (ฉันทนา บรรพศิริโชติ ๒๕๔๑:๑๘๗)

ในการอยู่ร่วมกับความขัดแย้งและฝ่าข้ามวิกฤติการณ์ ความขัดแย้งนั้นไปได้อย่างสันติ **เราจำเป็นต้องศึกษา ธรรมชาติและสาเหตุของความขัดแย้งของสังคมไทยเสียก่อน** วิกฤติการณ์ความขัดแย้งของสังคมไทยที่เกิดขึ้นอย่างเรื้อรังนั้น หาก พินิจพิเคราะห์ที่แก่นแท้ของปัญหาเหล่านี้แล้ว จะพบว่ามีความ สลับซับซ้อนทับกันอยู่หลายชั้น เพราะนอกจากความขัดแย้งที่เกิด จากความรุนแรงทางวัฒนธรรม (Cultural Violence) ที่ให้ ความชอบธรรมกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรง ทางตรง ทำให้ความรุนแรงเหล่านี้เป็นที่ทนทานในสังคม ผสานกับ ความรุนแรงทางโครงสร้าง (Structural Violence) ที่ชุดรีด กัดชี่ และ ทำให้ผู้คนรู้สึกแปลกแยก เช่น ปัญหาการกีดกันและแบ่งแยกทางชน ชั้นระหว่างคนจนกับคนรวย การแบ่งแยกกระหว่างคนชนบทกับคน เมือง ปัญหาความยากจน ปัญหาทางการศึกษา เป็นต้น (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ๒๕๓๙:๑๑๐) ^๔ ขั้นต่อไปของปัญหายังถูกกดทับด้วย ปัญหากระบวนการในการดำเนินการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล อันเกิดจากการที่รัฐใช้กลไกทางเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนสถาบัน ต่างๆ ของประเทศเพียงกลไกเดียว จนทำให้ประชาชนในชนบท คนด้อยโอกาส และคนยากจนถูกยึดเยียดสถานะของการเป็นคน ชายขอบของสังคมโดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่มีสิทธิ์เลือก^๕ ดังที่กล่าวไว้

^๔ การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการ เรื่อง “ชนบทกับเมือง : จากความเหลื่อมล้ำสู่ ความร่วมมือ” คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๓ พ.ค. ๒๕๕๒

ข้างต้น ถึงแม้ว่ารัฐจะได้เริ่มปรับเปลี่ยนกระบวนการตัดสินใจในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในฉบับที่ ๘ ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๐ ที่มีแนวคิดหลักในการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งมิติ คน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและใช้หลักความพอประมาณ แต่ปัญหาที่ยังคงเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๐ คือความไม่พร้อมของประชาชนซึ่งเกิดจากปัญหาทางด้านการศึกษา ขาดงบประมาณที่มีไม่เพียงพอต่อการดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุก ปัญหาในเรื่องวิกฤติเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อประเทศอย่างหนัก รัฐจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (มานิตตา ชาญไชย ๒๕๕๒:๗-๑๑)

เมื่อปัญหาเหล่านี้ผ่นผ่านเข้ากับการบริหารงานของภาครัฐแบบรวมศูนย์ที่ทำให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมและตัดสินใจต่อนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อพวกเขาอย่างแท้จริง ปัญหาประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ไม่มีประสิทธิภาพ อันเกิดจากการคอร์รัปชัน ปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ประกอบกับปัญหาทางการศึกษาที่ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม รวมทั้งเนื้อหาและหลักสูตรทางการศึกษามุ่งเน้นเพียงแต่ความรู้ แต่มิได้ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สิทธิและหน้าที่ของ

พลเมือง และคุณลักษณะของพลเมืองที่สังคมไทยมุ่งหวังให้กับเด็กและเยาวชนไทย จึงก่อให้เกิดวิกฤติคุณธรรมความเป็นพลเมืองของคนในสังคมไทย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือเงื่อนไขของปัญหาวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งนัก ซึ่งแนวความคิดนี้ได้สอดคล้องกับชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๔๓: ๑๓๗-๑๔๑) ที่ได้ทำการวิเคราะห์ความขัดแย้งแบบใหม่ว่าเป็น **“ไตรลักษณ์แห่งความขัดแย้ง”** ได้แก่

- **ลักษณะที่หนึ่ง** ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถูกทำให้เข้มข้นโดยทิศทางการพัฒนาไปสู่การบังคับให้เป็นอุตสาหกรรม (Forced Industrialization) ทำให้ชาวชนบทอยู่ในลักษณะหลังติดฝาเพราะทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง การแย่งชิงระหว่างกลุ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนแล้ว ยังเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองอีกด้วย

- **ลักษณะที่สอง** คือ ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากช่องว่างระหว่างคนที่มั่งมีกับคนที่ยากจนหรือมีน้อยกว่า ซึ่งดูจะยิ่งห่างมากขึ้นเรื่อยๆ

- **ลักษณะที่สาม** ความขัดแย้งระหว่างการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยระบอบรัฐสภาคือประชาธิปไตยแบบตัวแทน กับการรวมกลุ่มของประชาชนหรือประชาธิปไตยทางตรง เพราะประชาธิปไตยแบบตัวแทน ไม่สามารถเป็นตัวแทนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ถึงแม้สาธารณชนจะรับรู้ถึงความขัดแย้งที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรม เช่น การประท้วง การใช้กำลัง การดื้อแพ่งและการใช้ความรุนแรง ซึ่งได้ปรากฏอย่างแพร่หลายในสังคมไทยในขณะนี้ แต่ก็ยังมีความขัดแย้งอยู่มากที่ยังคงแฝงเร้นอยู่ในโครงสร้างสังคมเพื่อรอวันปะทุขึ้นมาอีกครั้ง นั่นคือความขัดแย้งแฝง (Latent Conflict)^{*} สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้ทำให้เกิดความแปลกแยกระหว่างอำนาจในการควบคุมของรัฐกับสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ไม่สามารถอยู่ร่วมเส้นทางเดียวกัน และเมื่อรัฐได้เลือกใช้การจัดการปัญหาความขัดแย้งแบบบังคับและใช้กำลัง จึงเป็นสิ่งที่ผิดมหันต์ในบริบทของการก้าวข้ามความขัดแย้งเพราะ **“การเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงถือเป็นความล้มเหลว”** (Johan Galtung 2007:11)

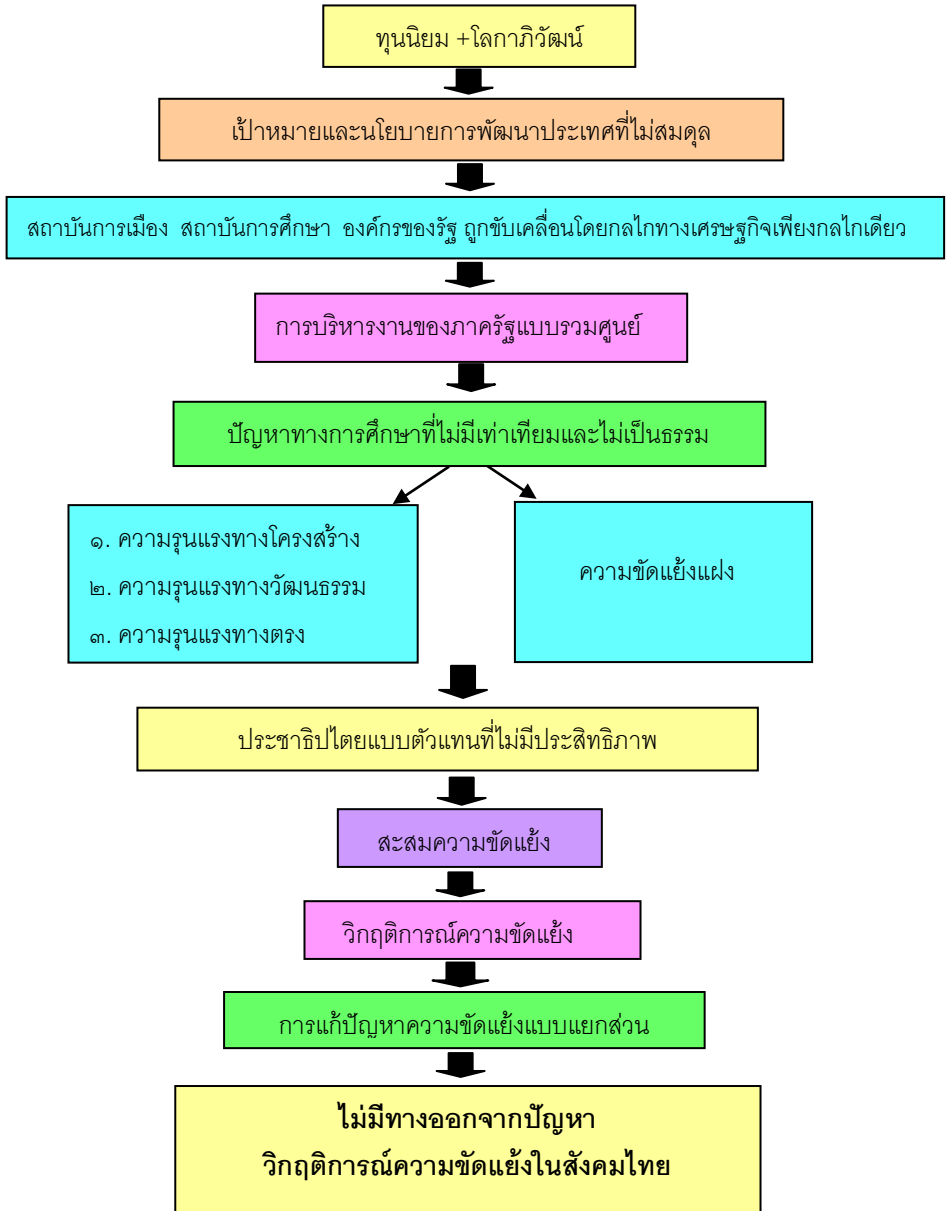
ทั้งนี้เนื่องจากรัฐมองความขัดแย้งว่ามีลักษณะหยุดนิ่งทั้งที่จริงแล้วธรรมชาติของความขัดแย้งมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) เพราะธรรมชาติของความขัดแย้งนั้นดำรงอยู่เป็นนิรันดร์เพิ่มพูนแล้วเสื่อมถอย หายไปแล้วปรากฏขึ้นมาใหม่ (Johan Galtung 2007:9) ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างยืดยื้อนั้น เป็นผลมาจากปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่ได้ขยายตัวออกอย่างกว้างขวาง โดยที่การเมืองไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหา

^{*}(อ้างอิงใน ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง ๒๕๕๐:๔๓)
Latent Conflict หมายถึง สภาวะที่ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น การขาดแคลนของทรัพยากรหรือการมีความต้องการที่แตกต่างกัน แต่ยังไม่แสดงอาการอย่างชัดเจนหรือยังไม่มีการเคลื่อนไหวดำเนินการใดๆ จากคู่ขัดแย้งเปรียบเสมือนหนึ่งว่าไม่มี ความขัดแย้งใดๆ เกิดขึ้น

เหล่านั้นได้ อีกทั้งในแต่ละประเด็นความขัดแย้งมิได้เป็นเพียงเรื่องของผลประโยชน์หรือการชดเชยค่าเสียหายเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีเรื่องของความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อรัฐ ความไว้วางใจของประชาชนต่อรัฐ ปัญหาความยุติธรรมในสังคม และความไม่เสมอภาคเท่าเทียมในสังคม ดังนั้นในการแก้ปัญหาแบบแยกส่วน ซึ่งเป็นการมองเพียงแค่ประเด็นการแบ่งฝ่ายของประชาชนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกัน โดยมีได้มองปัญหาความขัดแย้งแบบองค์รวม จึงไม่อาจทำให้วิกฤตการณ์ความขัดแย้งที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่หมดสิ้นลงได้ เพราะเป็นการแก้ไขเพียงแค่เปลือกนอกของปัญหาเท่านั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นด้วยแผนภาพวัฏจักรความขัดแย้งในสังคมไทย (รูปที่ ๑)

รูปที่ ๑ แผนภาพวัฏจักรความขัดแย้งในสังคมไทย

๓. เราจะก้าวข้ามวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยได้อย่างไร ?

“ความขัดแย้งนั้นเป็นทั้งผู้ทำลายและผู้สร้าง กล่าวคือ อาจก่อให้เกิดอันตรายทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพราะอาจลุกลามเป็นความรุนแรง แต่กระนั้นความขัดแย้งยังเป็นโอกาส ของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้เช่นกัน” (Johan Galtung 2007:3) ความหมายของการก้าวข้ามความขัดแย้ง (Conflict Transformation) คือความสามารถที่จะมองเห็นและตอบสนองต่อกระแสน้ำแห่งความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งมีขึ้นลงในฐานะที่เป็นโอกาสเพื่อชีวิต ด้วยการนำเสนอกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์ อันมีผลให้ลดความรุนแรง และเพิ่มพูนความยุติธรรมต่อโครงสร้างทางสังคมในเวลาเดียวกัน และตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Johan Galtung 2007:2)

จากคำกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการเกิดปรากฏการณ์ที่ประชาชนในชนบทต่างร่วมกันสร้างพื้นที่สาธารณะให้เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองอย่างแพร่หลาย โดยที่ไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนบทสนทนาสาธารณะ (Public Discourse) ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นและความต้องการของพวกเขาที่ไม่ใช่เป็นเพียงประเด็นการถกเถียงกันในเรื่องความขัดแย้งของสองฝ่ายทาง

การเมืองหรือสถานการณ์ทางการเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นบทสนทนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศไทยที่พวกเขาต้องการหรือสิ่งที่ประเทศไทยควรจะเป็นในมุมมองของพวกเขา (รายการปรับเปลี่ยนประเทศไทย วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ.๒๕๕๒ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส)

สิ่งเหล่านี้คือการโอกาสทองในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมตามคำกล่าวของ Johan Galtung ใช่หรือไม่? ผู้เขียนมีทัศนะว่านี่คือโอกาสที่ดีที่สุดเช่นเดียวกัน เพราะในเวลานี้ประชาชนในชนบทผู้ที่ถูกยึดเยียดสถานะของการเป็นคนชายขอบในสังคมโดยที่พวกเขาไม่มีสิทธิเลือกได้ร่วมกันแสดง**พลังสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ในการสร้างทางเลือกที่สามให้กับสังคม**ที่อยู่นอกเหนือสถาบันทางการเมืองที่ดำรงอยู่ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางการเมืองชนิดพิเศษที่ไม่ใช่รัฐ ระบบเศรษฐกิจ หรือเรื่องส่วนตัว (ชัยอนันต์ สมุทรวรณิช ๒๕๔๐:๒๑)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการก้าวข้ามความขัดแย้งเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดคุณลักษณะของพลเมือง (Civic Character) ที่มีความตื่นตัวทางการเมือง (Active Citizen) เป็นพลเมืองที่รู้สิทธิในการเป็นพลเมืองของตน (Civic Right) เป็นพลเมืองที่รู้หน้าที่พลเมืองของตน (Civic Duty) เป็นพลเมืองที่มีความขยันขันแข็งในบทบาทหน้าที่ของตนในประชาสังคม และประการสุดท้ายคือการเป็นพลเมืองที่

มิได้ถูกปลุกเร้าให้เป็นเครื่องมือของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทางการเมืองในสงครามแห่งการแย่งชิงมวลชน

แล้วเราจะก้าวข้ามวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยได้อย่างไร ? ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าจะต้องมีการเกิดขึ้นของห้ากระบวนการดังต่อไปนี้พร้อมๆกัน จึงจะทำให้สังคมไทยสามารถก้าวข้ามวิกฤติการณ์ความขัดแย้งไปได้

๑. กระบวนการที่หนึ่ง คือการรณรงค์ให้มีการเปิดพื้นที่สาธารณะให้เกิดขึ้นในทุกชุมชนอย่างแพร่หลาย เพราะพลังสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความต้องการร่วมกัน โดยพื้นที่สาธารณะนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ที่รัฐจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด หากแต่เป็นพื้นที่สาธารณะที่ถูกรังสรรค์ขึ้นโดย

ธรรมชาติในวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน โดยการสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนหรือประชาชนชาวบ้านร่วมแลกเปลี่ยนพูดคุย

กับชาวบ้านในประเด็นต่างๆ ไม่ว่าจะปัญหาของชุมชนหรือชุมชนที่พวกเขาต้องการอย่างสม่ำเสมอ

๒ .

กระบวนการที่สอง
การขยายโอกาสทาง
การศึกษาให้
ประชาชนทุกชนชั้น
สามารถเข้าถึงได้
อย่างเท่าเทียมและ

เป็นธรรม ซึ่งถือเป็นวาระแห่งชาติที่ต้องเร่งดำเนินการเร็วที่สุด อันจะนำมาสู่การลดช่องว่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ลดช่องว่างทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนลงและสามารถสร้างความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ (Political Trust) ให้เกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน

๓. กระบวนการที่สาม รัฐต้องร่วมสร้างสัมพันธ์กับประชาชนแบบแนวนราบ (Horizontal Relationship)^๒ มากกว่าความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง (Vertical Relationship)^๓ โดยการกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศที่สมดุลให้ความสำคัญกับคนชนบท คนยากจน คนด้อยโอกาสให้ได้รับโอกาส

^๒ พรพรรณ วีระปรียากู (๒๕๔๓:๒๑) ความสัมพันธ์แบบแนวนราบ (Horizontal Relationship) เป็นความสัมพันธ์ที่มีการโยงโยนเป็นเครือข่ายถึงกันและกันโดยตรงผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เป็นอิสระต่อกัน และที่สำคัญการดำเนินการต่างๆอยู่บนฐานของความรัก ความเอื้ออาทร ไว้นื้อเชื่อใจกัน เรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของกันและกันได้

^๗ พรพวรรณ วีระปรียากร (๒๕๔๓:๒๒) ความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง (Vertical Relationship) ประเทศไทยมีความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง ในรูปของผู้อุปถัมภ์- ผู้รับอุปถัมภ์ ที่มีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน และการแลกเปลี่ยนทางสังคมของคนสองฝ่ายอย่างไม่เท่าเทียม เป็นความสัมพันธ์ของผู้เหนือกว่าและผู้ด้อยกว่า เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคมผ่านการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมร่วมกัน(Public Affairs)

๔. กระบวนการที่สี่ การสร้างคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง ดังนี้

๔.๑ การสร้างพลเมืองที่มีความรู้ (Civic Knowledge)

โดยเป็นพลเมืองที่มีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมในสังคม รวมถึงการปฏิบัติตนในระบบการเมืองประชาธิปไตยของการเป็นพลเมืองในสังคม

๔.๒ การเป็นพลเมืองที่มีทักษะ (Civic Skill) โดยเป็น

พลเมืองที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมืองอย่างแท้จริง

๔.๓ การเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม (Civic Virtue)

โดยเป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Public Responsibility) (พรพรรณ ปรียากร ๒๕๔๓:๒) ผ่านการปลูกฝังจากกระบวนการทางสังคมและการหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) จากครอบครัว โรงเรียน และชุมชน เป็นต้น

๕. กระบวนการที่ห้า การเกิดขึ้นของคุณธรรมความเป็นพลเมือง ซึ่งเป็นผลจากการเกิดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในกระบวนการที่สี่ ซึ่งคุณธรรมความเป็นพลเมืองจะต้องประกอบด้วย

๕.๑ การมีวินัยในตน (Self Discipline) คือการที่บุคคลเต็มใจที่จะปฏิบัติตนภายใต้กฎระเบียบต่างๆ ในการทำกิจกรรมของสังคมและสามารถตัดสิ้นใจหรือใช้วิจารณญาณของตนได้โดยมิต้องให้บุคคลใดหรือกลุ่มใดมาบังคับ

๕.๒ มีความกล้าหาญทางจริยธรรม (Moral Courage) คือการที่บุคคลมีความเอาใจใส่และกล้าที่จะแสดงทัศนะส่วนตนต่อการกระทำหรือไม่กระทำการใดของตนเองและผู้อื่น ทั้งที่เป็นการกระทำที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของส่วนรวม

๕.๓ การมีจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) หมายถึงสำนึกที่คนในสังคมเห็นวิฤติร่วมกัน ตื่นตัวที่เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของส่วนรวมหรือสาธารณะที่มีได้หวัง

เพียงแค่วางคอก หรือเรียกกร้องให้รัฐมาแก้ปัญหาให้แต่เพียงฝ่ายเดียว โดยตนเองไม่มีส่วนร่วม

๕.๔ การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คือการเคลื่อนไหวของภาคพลเมืองโดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นองค์กร เพื่อทำสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยไม่จำเป็นต้องกระทำผ่านรัฐ หรือภายใต้การสั่งการของรัฐ หรือเรียกกร้องให้รัฐทำเสมอไป

๕.๕ การมีความผูกพันและยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ การรวมตัวกันเป็นประชาสังคม มีความสำคัญในการเป็นสมาชิกที่มีอุดมการณ์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทุกคนเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน เคารพในความเท่าเทียมซึ่งกันและกัน

๕.๖ การให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มและสังคม (Cooperative and Associated Activities) เป็นการเสริมสร้างความเชื่อมั่นที่มีต่อกัน เสริมสร้างทัศนะของความร่วมมือและแลกเปลี่ยนกันในการรวมกลุ่มแบบต่างๆ ตลอดจนยังมีการประยุกต์การใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่เพื่อประสานความร่วมมือกัน ในการแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม (พรพวรรณ ปรียากูฏ ๒๕๔๓: ๑๒-๑๔)^๕

ผู้เขียนมีทัศนะว่ากระบวนการทั้งห้าข้างต้นจะนำมาสู่การก้าวข้ามวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ภาคพลเมืองมีความเข้มแข็ง

๕ โปรดอ่านเพิ่มเติมในพรพรรณ วีระปียากร. การสร้างคุณธรรมความเป็นพลเมืองในชุมชนไทย. ปริญญาการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๓

ประชาชนเป็นผู้ร่วมสร้างสังคมไทยที่พวกเขาเหล่านั้นต้องการด้วยตนเอง อันจะนำมาสู่ความยั่งยืนของสังคมไทยได้ในที่สุด ซึ่งสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นด้วยแผนภาพกระบวนการก้าวข้ามความขัดแย้งในรูปที่ ๒

รูปที่ ๒ กระบวนการก้าวข้ามความขัดแย้งในสังคมไทย

๑. เปิดพื้นที่สาธารณะแบบไม่เป็นทางการอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ

๒. การขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกชนชั้นสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

๓. รัฐร่วมสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนแบบแนวราบ (Horizontal Relationship)

๔. สร้างคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองให้กับประชาชน

๔.๑ พลเมืองที่มีความรู้ (Civic Knowledge)

๔.๒ พลเมืองที่มีทักษะ (Civic Skill)

๔.๓ พลเมืองที่มีคุณธรรม (Civic Virtue)

๔.๓.๑ มีจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind)

๔.๓.๒ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

(Public Responsibility)

๕. การสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมือง (Civic Virtue) ให้กับประชาชน

- ๕.๑ การมีวินัยในตน (Self Discipline)
- ๕.๒ มีความกล้าหาญทางจริยธรรม (Moral Courage)
- ๕.๓ การมีจิตสำนึกสาธารณะ (Public mind)
- ๕.๔ การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
- ๕.๕ การมีความผูกพันและยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
- ๕.๖ การให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มและสังคม
(Cooperative and Associated Activited)

การก้าวข้ามวิกฤตการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยร่วมกัน

เกิดการเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนสังคม

ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมไทยที่พวกเขาต้องการอย่างแท้จริง

๔. บทวิเคราะห์

ในการก้าวข้ามวิกฤตการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยได้สำเร็จนั้น ภาครัฐและภาคประชาสังคมจะต้องมีการบูรณาการร่วมกันอย่างจริงจังในการร่วมกันแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ความขัดแย้งแบบองค์รวมโดยผ่านกระบวนการทางสังคม ชุมชน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของทุนทางสังคมที่ถือได้ว่าเป็นจุดแข็งของสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นทรัพยากร ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม (ประเวศ วะสี ๒๕๕๑:๑๓) ในการดำเนินการเพื่อให้เกิดห้ากระบวนการดังต่อไปนี้ คือ

๑) การรณรงค์ให้มีการเปิดพื้นที่สาธารณะให้เกิดขึ้นในทุกชุมชนอย่างแพร่หลายและทั่วถึง

๒) การขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกชนชั้นสามารถเข้าถึงได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม

๓) รัฐร่วมสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนแบบแนวราบ (Horizontal Relationship)

๔) การสร้างคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองให้กับประชาชน

๕) การสร้างคุณธรรมของความเป็นพลเมือง (Civic Virtue) ให้กับประชาชน

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดจะก่อให้เกิดกระบวนการการก้าวข้ามความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนสังคมได้ในเวลาเดียวกัน เพราะผลจากการดำเนินการตาม ๕ กระบวนการข้างต้นจะนำมาสู่**การเกิดคุณธรรม**

ของความเป็นพลเมืองรุ่นใหม่ทีสังคมไทยมุ่งหวัง โดยเป็นพลเมืองทีสามารถพึ่งพาตนเอง มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีจิตวิญญาณทีเสียสละเพื่อสาธารณะ (Public Spirits) มีความอดทนต่อความแตกต่าง อดกลั้นต่อความขัดแย้ง (Tolerance) เปิดกว้างยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย (Inclusion) และมีความไว้วางใจต่อกัน (Trust) (พรพรรณ ปรียากรู ๒๕๔๓:๘)

เมื่อพลเมืองมีคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยทีดีทีมีคุณธรรมของความเป็นพลเมือง ภาคพลเมือง และชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนมีความพร้อมทีจะมีส่วนร่วมในการรังสรรค์สังคมทีพวกเขาต้องการได้อย่างเสมอภาค เท่าเทียม อันจะนำมาสู่สังคมไทยทีมีความยั่งยืน มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ทีจะเกิดขึ้นในกายภาคหน้าได้เป็นอย่างดี คุณธรรมของความเป็นพลเมืองดี จึงถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะหรือคุณสมบัติพื้นฐานทีจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อความเป็นพลเมือง (Citizenship) ของสังคมในประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน ดังคำกล่าวของ Nicolo Machavelli ในศตวรรษที ๑๖ ทีได้ให้ทีคนะว่า **สถาบันทางสังคมจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กัคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองทีดีหรือคุณธรรมของความเป็นพลเมือง** (อภิชาติ การริกาญจน์ ๒๕๔๒:๙)

อนึ่งในการดำเนินการตามห้ากระบวนการดังกล่าว ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่**กองทัพควรมีบทบาทในการประสานและ**

สนับสนุนขับเคลื่อนสังคมให้สามารถก้าวข้ามวิกฤติการณ์ ความขัดแย้งนี้ไปได้ด้วยการ

๑) มีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้มีการเปิดพื้นที่สาธารณะ
อย่างไม่เป็นทางการในชุมชนอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

๒) เป็นผู้ประสานช่องว่างการสนทนาสาธารณะ (Public Discourse) ของประชาชนที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะของแต่ละ
ชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ โดยการเป็นผู้ให้ความรู้และความ
เข้าใจกับประชาชนในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง
คุณลักษณะของพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย คุณธรรมความ
เป็นพลเมืองผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

๓) เป็นผู้ประสานช่องว่างระหว่างสถาบันหรือองค์กรต่างๆ
ในสังคมไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล สถาบันการศึกษา องค์กรท้องถิ่น
สภาพฒนาการเมือง สภาพฒนาชุมชน สภาพประชาชน
ภาคประชาชน สื่อมวลชน ฯลฯ (ประเวศ วะสี ๒๕๕๑:๖) ซึ่งแต่เดิม
มีลักษณะของการดำเนินงานที่ขาดการบูรณาการร่วมกัน มีเป้าหมาย
ที่ต่างกัน มองปัญหาแบบแยกส่วน มาสู่การบูรณาการร่วมกันโดยการ
สร้างเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในการก้าวข้ามความขัดแย้งและร่วมกัน
เปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนสังคมให้กลายเป็นสังคมไทยที่ประชาชน
ต้องการ

๔) เป็นผู้จัดทำโครงการนำร่อง (Pilot Project) ในการเก็บ
รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนาสาธารณะแต่ละครั้งของ

ประชาชนในทุกชุมชนสู่ฐานข้อมูลรวมในโครงการประเทศไทยที่ประชาชนต้องการอันจะนำมาสู่การดำเนินการในเชิงยุทธศาสตร์ และนโยบายของรัฐบาลที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดีที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงแค่จุดเริ่มต้นของเส้นทางการก้าวข้ามความขัดแย้งเท่านั้นเพราะสิ่งที่เราจะต้องพิจารณาต่อไปในอนาคต คือแล้วรัฐจะสามารถรักษาสมดุลระหว่างอำนาจในการควบคุมของรัฐกับสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างไร? และเมื่อมีการเปิดพื้นที่สาธารณะอย่างทั่วถึงแล้ว รัฐจะสามารถหลอมรวมความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายของประชาชนให้กลายเป็นพลังสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ที่ในการเปลี่ยนแปลงขับเคลื่อนสังคมได้อย่างไร? และประเด็นสุดท้ายที่สำคัญคือเราจะสามารถป้องกันมิให้พลังสร้างสรรค์ของประชาชนที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมครั้งนี้มิให้ถูกใช้ไปในทิศทางที่เป็นโทษกับระบอบประชาธิปไตยได้อย่างไร?

สิ่งเหล่านี้คือโจทย์ที่คนไทยทุกคนจะต้องร่วมกันคิดแก้ไข และหาทางออกให้กับสังคมไทยล่วงหน้า เพราะในเมื่อเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่เป็นนิรันดรได้ เราก็จะต้องรู้เท่าทันวัฏจักรของความขัดแย้งและก้าวข้ามความขัดแย้งนี้ไปให้จงได้

๕. ข้อเสนอแนะเพื่อให้ควรพิจารณาดำเนินการ ดังนี้

๕.๑ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการรณรงค์และสนับสนุนให้เกิดการสร้างพื้นที่สาธารณะในชุมชนขึ้นโดยผ่านการจัดการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ และผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

๕.๒ กองทัพเป็นผู้ประสานช่องว่างระหว่างสถาบันหรือองค์กรต่างๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล สถาบันการศึกษา สถาบันพระปกเกล้า องค์กรท้องถิ่น สภาพัฒนาการเมือง สภาพัฒนาชุมชน สภาประชาชน ภาคประชาชน สื่อมวลชน ฯลฯ โดยการบูรณาการร่วมกันในการสร้างเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในการก้าวข้ามความขัดแย้งในสังคมไทยร่วมกัน

๕.๓ จากข้อเสนอแนะที่ ๕.๒ นำมาสู่การบูรณาการร่วมกันในการสรรหาคนกลางที่ประชาชนยอมรับอย่างแท้จริงในการเจรจา ร่วมกับทุกฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้อง (Stakeholders) กับปัญหาวิกฤติการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย

๕.๔ กองทัพเป็นผู้ประสานและผู้สนับสนุนในการจัดทำโครงการนำร่องที่มีชื่อว่า “ประเทศไทยที่ประชาชนต้องการ” โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนาสาธารณะของประชาชนในทุกชุมชนสู่ฐานข้อมูลรวม อันจะนำมาสู่การดำเนินการในเชิงยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาลที่จะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดีที่สุด

๕.๕ สื่อมวลชนควรมีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่การดำเนินงานในข้อเสนอนี้ที่ ๕.๒ และ ๕.๓ ให้กับประชาชนได้รับรู้อย่างต่อเนื่องและทั่วถึง ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือของประชาชนในการดำเนินการต่างๆ และทำให้การดำเนินการบรรลุสู่เป้าหมายได้เร็วยิ่งขึ้น

๕.๖ กระทรวงศึกษาธิการควรมีการปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยอย่างเร่งด่วน โดยกำหนดให้การเรียนการสอนทุกระดับการศึกษาในเรื่องของจิตสำนึกสาธารณะ ความรับผิดชอบร่วม คุณลักษณะของพลเมือง และคุณธรรมของความเป็นพลเมือง เป็นต้น

บรรณานุกรม

Johan Galtung. Conflict Transformation by Peaceful Means. Kobfai Publishing. 2007

Lewicki, R. J., Saunders, D. M., and J. W. Minton. (2001). Essentials of Negotiation (2nd ed.) New York : McGraw-Hill

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย. ๒๕๕๐

_____ . ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ. โครงการผลิตตำราคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่. สำนักพิมพ์วิภาษา. ๒๕๔๐. กรุงเทพฯ

_____ . ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่
 ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ : บทสำรวจพัฒนาการ
 สถานภาพและนัยเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย.
 ๒๕๔๕.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม. มูลนิธิโกมลคีมทอง.
 กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙

_____ . คำสั่ง 66/43 ? : รัฐ ปัญหาวัฒนธรรมของรัฐ
 กับการจัดการความขัดแย้งในศตวรรษใหม่. เอกสารเผยแพร่ จัดทำโดย
 สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ.

_____ . ภัยวิถี : มิตร ศัตรู และการเมืองแห่งการให้ภัย.
 สถาบันปริทัศน์มยงค์. กรุงเทพฯ. ๒๕๔๓.

_____ . อารมณ์ชีวิต แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความ
 รุนแรง. สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน. กรุงเทพฯ. ๒๕๔๖.

ประเวศ วะสี. ปาฐกถาพิเศษในหัวข้อ อารยะประชาธิปไตย การสร้าง
 ความเข้มแข็งภาคพลเมือง. เวทีร่วมคิดร่วมสร้าง จัดโดยมูลนิธิสาธารณะ
 สุขแห่งชาติ(มสช.) สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๑

_____ . หนังสือพิมพ์มติชน ฉบับประจำวันที ๑๓ กันยายน
 ๒๕๕๑.

พรพรรณ วีระปียากร. การสร้างคุณธรรมความเป็นพลเมืองในชุมชนไทย. ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๓

ไพโรบลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคมสังญจร. สำนักไทยที่พึงปรารถนา. มุลินธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๔๕

มานิตตา ชาญไชย. แนวทางการพัฒนาประเทศไทยสู่ความสมดุลและยั่งยืน. ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ ๒๕๕๒.

ลิขิต ธีรเวคิน. คนไทยในอุดมคติ. สำนักพิมพ์แม็คจำกัด. ๒๕๔๘

สุขภาพคนไทย ๒๕๕๒ เพื่อสุขภาพแห่งชาติ มวลมนุษย หยุดความรุนแรง. สถาบันวิจัยประชากรสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. เอกสารทางวิชาการ หมายเลข ๓๕๕

สุริชัย หวันแก้ว. ปัญหาทัศนวิสัยของสงครามท่ามกลางวิกฤติ : คนชายขอบกับนายเชิงสังคมนิเทศการสื่อสาร .วารสารนิเทศศาสตร์. (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑) : ๗๙-๘๘.

อภิชาติ กาวินาญจน์. มิติทางสังคมและการเองว่าด้วยคุณธรรมของความเป็นพลเมือง: กรณีศึกษาประชาชนของเขตลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๒

เอกสารประกอบการฝึกอบรม.หลักสูตรการบริหารความขัดแย้งภายใต้
ความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรม รุ่นที่ ๒ เล่มที่ ๓

รายการเปลี่ยนประเทศไทย วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒.
สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส.

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=169129>

<http://www.onopen.com/?cat=24>

<http://www.peace.mahidol.ac.th>

<http://www.pdc.go.th>
